

Popularnonaukowe streszczenie projektu:

Celem prawa własności intelektualnej jest ochrona różnych grup interesów, w tym państw, uprawnionych oraz użytkowników dóbr własności intelektualnej. Pomimo że z założenia pluralistyczna ochrona prawa własności intelektualnej przewiduje wiele przepisów odnoszących się do sytuacji dwóch ostatnich grup, to prawo to nie poświęca znacznej uwagi osobom niepełnosprawnym. Osoby niepełnosprawne, które zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia posiadają wrodzone lub nabyte upośledzenie sprawności fizycznej lub psychicznej, muszą w codziennym życiu przewyżczać wiele przeciwności faktycznych oraz prawnych. Spośród ogółu przepisów prawnych tworzonych na poziomie międzynarodowym, Unii Europejskiej oraz krajowym wyłącznie nieznaczna ich część tworzona jest z myślą o osobach niepełnosprawnych i znajduje zastosowanie wyłącznie do tej grupy społeczeństwa. Tymczasem, wyjątkowa sytuacja faktyczna, w jakiej znalazły się osoby niepełnosprawne wymusza także wyjątkowe spojrzenie prawne, tak by przepisy prawa nie dyskryminowały osób niepełnosprawnych w dostępie do wiedzy, informacji, towarów i usług oraz w ochronie efektów ich działalności intelektualnej. Potrzeba dostępu do utworów chronionych prawem autorskim jest dla osób niepełnosprawnych niezwykle istotna nie tylko z konieczności zapewnienia jednakowych warunków prawidłowego funkcjonowania społeczeństwie informacyjnym jak osobom pełnosprawnym, lecz także z uwagi na rolę jaką dobra te pełnią w procesie leczenia różnych niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne są również wybitnymi autorami utworów, w tym muzycznych, jak np. niewidomy znany muzyk Stevie Wonder oraz plastycznych, jak np. nieposiadający rąk malarz Mariusz Kędzierski, który w 2013 r. zdobył drugie miejsce w międzynarodowym konkursie Best Global Artist Awards pokonując 150 pełnosprawnych rysowników i malarzy. Osoby niepełnosprawne mogą być też podmiotami transakcji handlowych, gdyż nabywają towary oraz usługi, w tym te codziennego użytku oznaczane znakami towarowymi, a więc stanowią grupę konsumentów.

Badania wstępne wskazują, że problematyka osób niepełnosprawnych w prawie własności intelektualnej nie jest wystarczająco zauważalna. W prawie UE jedynym przepisem odnoszącym się bezpośrednio do sytuacji osób niepełnosprawnych w prawie autorskim jest art. 5 ust. 3 lit b) dyrektywy 2001/29 w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, który wskazuje, że Państwa Członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia praw autorskich w przypadkach korzystania dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli korzystanie odnosi się bezpośrednio do upośledzenia i nie ma handlowego charakteru, w rozmiarze, który wynika z tego upośledzenia. Pozostawienie wyboru państwom członkowskim w zakresie wprowadzenia możliwości ograniczenia praw autorskich dla celów uzyskania dostępu do utworów przez osoby niepełnosprawne, może stanowić niebezpieczeństwo ograniczenia dostępu osób niepełnosprawnych do wiedzy i dóbr kultury.

Przyjęty 28 czerwca 2013 r. traktat z Marrakeszu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej w sprawie ułatwienia dostępu do opublikowanych utworów drukowanych osobom niewidomym i słabowidzącym oraz osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiającymi zapoznawanie się z drukiem może świadczyć o tym, że problematyka osób niepełnosprawnych w prawie własności intelektualnej zaczyna być dostrzegana przez prawodawców. Zakres podmiotowy tego traktatu jest jednak bardzo ograniczony, gdyż jego przepisy mają zastosowanie wyłącznie do osób z problemami wzrokowymi. Najmniej uwagi prawo własności intelektualnej poświęca osobom z problemami psychicznymi, w tym przejawiającymi się w ograniczonej możliwości uczenia się. Wobec problemu starzenia się społeczeństwa, w przyszłości istotną grupę niepełnosprawnych stanowić będą osoby posiadające problemy z pamięcią, wobec których ważnym elementem terapii jest odtwarzanie wydarzeń w których uczestniczyli, a więc także chronionych prawem autorskim wydarzeń muzycznych, teatralnych itp.

Przeprowadzenie badań jest uzasadnione, gdyż jak do tej pory problematyka sytuacji osób niepełnosprawnych w prawie własności intelektualnej nie była przedmiotem szerokich badań naukowych i analizy prawnej. Tymczasem udzielenie odpowiedzi na podstawowe pytania:

- czy pluralizm ochrony prawa własności intelektualnej jest potrzebny?
 - czy prawodawcy w ogóle dostrzegają potrzebę ochrony osób niepełnosprawnych?
 - czy sytuacja prawna osób niepełnosprawnych na tle prawa własności intelektualnej UE jest we wszystkich państwach taka sama, czy też któreś państwa przewidują specjalne regulacje, wykraczające poza to co zostało określone w przepisach prawa UE?
 - czy prawo własności intelektualnej należy do kategorii praw człowieka?
 - czy dostęp do wiedzy, informacji, wydarzeń kulturalnych i artystycznych należy do kategorii praw człowieka?
 - czy potrzeba zmian obowiązujących przepisów prawa własności intelektualnej jest konieczna z perspektywy osób niepełnosprawnych, a jeśli tak to jak należy zachować równowagę w ochronie utworów i ich dostępie dla osób niepełnosprawnych oraz zapewnić pewność przedstawienia znaku towarowego?
- jest, moim zdaniem, konieczne z perspektywy dalszych badań nad prawem własności intelektualnej.